

УДК 378.937

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ**

М. О. Князян

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(Одеса Україна)*

E-mail: *knyaz_m@mail.ru*

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF PRIMARY
SCHOOL TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING
ON THE BASIS OF ETHNOPELAGOGY**

M. O. Kniazian

Odessa I. I. Mechnikov National University (Odessa, Ukraine)

Метою статті є розкрити психолого-педагогічний базис підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах етнопедагогіки. Відповідно до положень діяльнісного підходу саме навчально-професійна діяльність студентів є основою професійної підготовки майбутніх учителів. Зазначена діяльність має такі компоненти, як ціннісно-мотиваційний (гуманістичні цінності, інтерес до культур різних етносів, прагнення до оволодіння широкими знаннями), інформаційно-когнітивний (етно-фактологічні знання про історію заселення території України, розвиток та надбання культури різних народів; етно-методичні знання про педагогічні технології організації мультикультурної взаємодії учнів, активізацію їхнього інтересу до історії й традицій різних народів тощо); процесуально-операційний (програмно-аналітичні, креативно-проектувальні, критично-рефлексивні вміння). З метою формування окреслених компонентів навчально-професійної діяльності студентів є доцільним впроваджувати комплекс завдань, який містить рецептивні, репродуктивні, креативні завдання.

Ключові слова: підготовка, учителі, етнопедагогіка, навчально-професійний, діяльність.

The purpose of the article is to reveal the psychological and pedagogical basis for training the teachers of primary school on the ethnopedagogy's basis. In accordance with the provisions of the activity approach, the students' educational and professional activities are

the basis of the future teachers' training. This activity has components such as value-motivational (humanistic values, interest in the cultures of different ethnic groups, the desire to master a broad knowledge), informational and cognitive (ethnic factual knowledge: about the history of settlement in Ukraine, development and heritage of culture of the different peoples; ethno-methodology knowledge: about the educational technologies of students multicultural interaction, activization of their interest in the history and traditions of different peoples, etc.); procedural and operational (planned and analytical, creative and project, critical and reflective skills). In order to form this components of students' educational and professional activities, we recommend to introduce a complex that includes receptive, reproductive, and creative tasks.

Key words: education, teachers, ethnopedagogy, educational and professional, activities.

Вступ. Актуальною проблемою розвитку національної вищої освіти є підготовка майбутніх учителів до навчально-виховної діяльності у диверситивному соціально-культурному середовищі. Ця проблема спричинює важливість професійної підготовки вчителів на засадах етнопедагогіки. Саме такий підхід дозволяє забезпечити збереження національної ідентичності кожного індивіда, визнання рівноправ'я різних етнічних груп, які складають певне суспільство, недопустимість дискримінації за національною приналежністю. Науковці [1; 3; 5] підкреслюють необхідність використовувати етнічну та культурну різноманітність суспільства як корисний чинник соціального розвитку.

Зазначена проблема пов'язана з такими важливими завданнями, як розширення наукового світогляду студентів, формування у них культури соціальної взаємодії, виховання толерантного ставлення до представників інших етносів, прагнення оволодівати різноманітними мовами й досліджувати культурну спадщину різних народів.

Різні питання цієї проблеми розкривалися в таких напрямках: висвітлення теоретичних засад професійної підготовки педагогічних кадрів (Н. Бібік, Н. Волкова, В. Гриньова, С. Золотухіна, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лозова), характеристика інноваційних підходів до організації навчального процесу в університетах України та зарубіжжя (О. Григорович, Ю. Кіщенко, М. Князян, К. Пилипюк, Л. Пуховська, О. Сухомлинська, Л. Сущенко), вивчення засобів етнопедагогічної освіти студентів (Г. Алтухова, К. Юр'єва), формування їхньої інтеркультурної компетентності (М. Глазер-Цикуда, Ж. Деморгон).

Поряд з цим, психолого-педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів на засадах етнопедагогіки потребують свого більш ґрунтового висвітлення. Насамперед, актуальним залишається

формування професійної компетентності в цьому ракурсі саме майбутніх учителів початкової школи.

Формулювання цілей та завдань статті. Метою статті є розкрити психолого-педагогічний базис підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах етнопедагогіки; завданнями – висвітлити компоненти навчально-професійної діяльності студентів; розробити систему завдань для формування компонентів цієї діяльності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічних праць (Л. Виготський, О. Леонтьєв, Х. Мандл, С. Рубінштейн, Й. Цумбах) дозволяє стверджувати, що підготовка майбутніх учителів початкових класів у виші є, насамперед, навчально-професійною діяльністю. Отже, саме основні положення теорії діяльності полягають в основі професійної підготовки студентів на засадах етнопедагогіки.

Розкриваючи теоретичний базис діяльнісного підходу, слід зазначити, що в діяльності людина творить світ й себе в ньому. Діяльність дозволяє втілювати своє «Я» через співпричетність до світу. Вибір діяльності залежить від того, наскільки вона здатна забезпечити можливості найбільшого духовного розвитку особистості майбутнього педагога. Важливим у цьому контексті є те, що, збагачуючи простір свого внутрішнього світу, майбутній учитель перетворює простір соціального досвіду. При цьому розвиваються як діяльність, так й особистість. Саме тому є важливою зміна стратегії оволодіння професією: від інформаційно-рецептивної до активно-продуктивної (що у контексті демократичного суспільства актуалізує критичність, рефлексивність, аналітичність мислення студентів, здатність самостійно генерувати, аргументувати й практично втілювати свої ідеї, досягати прогресивних результатів у своїй праці).

Конкретизуючи окреслені вище положення, підкреслимо, що студент в навчально-професійній діяльності оволодіває цінностями, процедурами майбутньої професії, системою теоретичних знань. Задля формування компетентностей майбутніх учителів початкових класів (соціокультурної, інтеркультурної, соціолінгвістичної тощо), а також їхньої толерантності, гуманізму, альтруїзму, є важливим насичати навчально-професійну діяльність студентів змістом етнопедагогічного характеру. Є необхідним ознайомлювати майбутніх учителів з відповідною методикою виховної роботи, формувати вміння забезпечувати мультикультурну взаємодію учнів у класі. Такий підхід дозволяє розвивати широку ерудицію в ракурсі

культурної спадщини різних етносів, представники яких є в учнівському колективі.

Слід підкреслити, що відповідно до основних положень теорії діяльності [2–6], системоутворювальними компонентами навчально-професійної діяльності, котра реалізується на засадах етнопедагогіки, доцільно розглядати такі, як ціннісно-мотиваційний, інформаційно-когнітивний, процесуально-операційний.

Ціннісно-мотиваційний компонент передбачає формування у студентів гуманізму, ї[нього прагнення сприяти розвитку культур різних етносів, забезпечувати міжкультурний полілог, виявляти власну творчість у вихованні в учнів початкових класів неупередженості та терпимості до традицій, поглядів, звичаїв інших народів.

Отже, в основі ціннісно-мотиваційного компонента навчально-професійної діяльності на засадах етнопедагогіки полягають гуманістичні цінності, інтерес до культур різних етносів, які населяють Україну, до засобів та прийомів реалізації ідеї мультикультуралізму, прагнення до оволодіння знаннями як засобом інтелектуального саморозвитку.

Інформаційно-когнітивний компонент навчально-професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів відображає етнопедагогічні аспекти змісту цієї діяльності, а також знання про засоби організації міжкультурної взаємодії школярів – представників різних етносів. Окреслений компонент може бути представлений такою системою:

– етно-фактологічні знання, наприклад, про історію заселення території України, розвиток та надбання культури народів, які мешкають у нашій країні, їхні найкращі здобутки у сферах літератури, кіно, театрального мистецтва, живопису, архітектури, скульптури тощо, фольклор, традиції, побут;

– етно-методичні знання, а саме про педагогічні технології організації міжкультурної взаємодії учнів, активізацію їхнього інтересу до історії й традицій різних етносів, прийоми формування знань етно-культурологічного характеру, засоби виховання толерантності, взаємоповаги, альтруїзму.

Процесуально-операційний компонент забезпечує оволодіння студентами вміннями дослідницького, творчого характеру, а саме аналізувати інформацію, виявляти баланс взаємодії досліджуваних об'єктів етнопедагогіки, вивчати їх ієрархізовані структури, розробляти на цій

основі власні прийоми навчання й виховання учнів початкових класів на засадах етнопедагогіки. Вміння, котрі репрезентують цей компонент, доцільно класифікувати відповідно до таких груп:

– планувально-аналітичні: аналіз наукової літератури та досвіду організації навчально-виховного процесу на засадах етнопедагогіки, розробка програми впровадження навчально-виховних засобів задля забезпечення високого рівня формування в учнів соціокультурної компетентності, їхньої готовності до мультикультурної взаємодії в класі та школі;

– креативно-проектувальні: створення системи навчально-виховних заходів з ознайомлення учнів з надбаннями різних етносів, їхньою культурою, традиціями, виховання у школярів гуманістичних цінностей, взаємоповаги, культури спілкування в багатонаціональному колективі, вмінь ефективно взаємодіяти в ньому. Важливим є активізувати вміння розповсюджувати етнопедагогічну інформацію в суспільстві (ознайомлення з нею учителів на методичних семінарах, батьків учнів початкових класів на засіданнях педагогічного лекторію, громадян на заходах різного типу (публічні лекції, відкриті семінари-диспути, зустрічі з педагогами-новаторами тощо));

– критично-рефлексивні: самоаналіз студентами результативності навчально-виховної діяльності на засадах етнопедагогіки, критична оцінка досягнень своїх товаришів по академічній групі, виявлення та апробація інноваційних засобів.

Задля оволодіння студентами навчально-професійною діяльністю на засадах етнопедагогіки нами був розроблений комплекс завдань, який передбачав рецептивні, репродуктивні, креативні завдання.

До рецептивних відносимо ті, які передбачають відбір, аналіз наукових джерел щодо реалізації теоретичних положень та методичних засобів етнопедагогіки в практичній діяльності (тез, статей про досвід учителів-практиків, дисертацій тощо). Нижче наведемо завдання, які позитивно впливають на формування компонентів (у першу чергу – ціннісно-мотиваційного та інформаційно-когнітивного) навчально-професійної діяльності студентів. Зазначені завдання впроваджуються нами на практичних заняттях з навчальної дисципліни «Педагогіка» та для організації самостійної роботи з «Основ педагогічної майстерності».

Наприклад, за темою «Професіоналізм майбутнього вчителя» (навчальна дисципліна «Основи педагогічної майстерності»)

пропонуються такі завдання: 1) на основі вивчення та аналізу наукових праць з етнопедагогіки назвіть базові компоненти полікультурної компетентності майбутнього вчителя; 2) сформулюйте систему морально орієнтованих знань, якими має володіти вчитель (про ціннісні пріоритети певного суспільства, етичні норми соціального життя, практику взаємовідносин у поліетнічному просторі, своєрідність міжкультурного спілкування); 3) доведіть, що культуру доцільно представляти як сферу духовного життя суспільства, що включає систему виховання, освіти, духовної творчості; 4) чому в індивідуальному ракурсі культура відображає рівень освіченості та вихованості людини, володіння певною галуззю знань й діяльності; 5) що Ви думаєте про вплив на формування полікультурної компетентності вчителя його спілкування та взаємодія з молодим поколінням? 6) напишіть есе з таких проблем: «Дослідження культури супроводжується переосмисленням її феноменів, моральних цінностей, оволодінням вміннями у певних сферах людської діяльності», «Мультикультурна взаємодія збагачує внутрішній світ особистості, розкриває її внутрішні резерви, спонукає до засвоєння культури».

Репродуктивні завдання передбачають розробку прийомів організації мультикультурної взаємодії в учнівському колективі по аналогії з відомими засобами (на основі вивчення педагогічного досвіду й теоретичних джерел). Такі завдання спрямовують студентів на пошук та аналіз науково-методичної інформації, апробацію інноваційних засобів навчально-виховної роботи в мультиетнічному класі, а, отже, активізують формування компонентів навчально-професійної діяльності майбутніх учителів. Окрім цього, спостерігається розвиток дослідницьких умінь студентів, їхньої методологічної культури. Наведемо приклади завдань, котрі пропонуються нами в процесі викладання навчальної дисципліни «Педагогіка», а саме організації семінарського заняття за темою «Напрями виховання»: 1) проаналізуйте психолого-педагогічні праці про прийоми формування в учнів знань про розвиток мистецтва у Вашому регіоні (видатних представників літературного, театрального, музичного, образотворчого, кінематографічного мистецтва), творчі надбання, роль народної творчості); 2) на основі вивчення наукових джерел розробіть програму виховання демократичних цінностей.

У ході викладання навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності» у якості самостійної роботи ми впроваджуємо репродуктивні завдання такого типу: 1) чому вчитель має вміти

досліджувати культуру, навчати культури та творити культуру? Дайте систему розгорнутих аргументів, назвіть цитати відомих учених з цієї проблеми; 2) дослідивши наукові джерела, доведіть, що орієнтація учнів на культурну диверситивність, на цінність, самобутність, унікальність культури кожного етносу є фактором забезпечення гармонійного функціонування культурно гетерогенного середовища.

Креативні завдання мали на меті зорієнтувати студентів на утворення оригінальних програм, проектів, засобів з формування в учнів умінь ефективно взаємодіяти з представниками різних етносів, виховання толерантності, розвитку ерудиції, знань про надбання світової культури. Так, протягом лекційного заняття за темою «Система компетентностей майбутнього вчителя початкових класів» з навчального курсу «Основи педагогічної майстерності» студенти в процесі дискусії мали висловити свої позиції щодо ролі культури в індивідуальному розвитку в контексті поліетнічного соціуму, наприклад: 1) аргументуйте, що своєрідність етнокультури полягає в кумуляції нею колективного досвіду народу, сприяє соціальному взаєморозумінню, показує шляхи та засоби розв'язання міжнаціональних проблем; 2) розробіть програму полікультурного виховання для учнів, реалізуйте її окремі фрагменти протягом Вашої педагогічної практики; результати проаналізуйте та оцініть; 3) підготуйте на студентську науково-практичну конференцію доповідь за однією з тем: «Інноваційний інструментарій встановлення міжкультурного діалогу в поліетнічному класі», «Методичні прийоми виховання в учнів морального ставлення до різноманітних культурно-історичних феноменів».

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Відповідно до положень діяльнісного підходу навчально-професійна діяльність студентів є основою професійної підготовки майбутніх учителів. Зазначена діяльність має такі компоненти, як ціннісно-мотиваційний, інформаційно-когнітивний, процесуально-операційний. З метою формування окреслених компонентів навчально-професійної діяльності студентів є доцільним впроваджувати комплекс завдань, який містить рецептивні, репродуктивні, креативні завдання. Перспективи дослідження полягають у розробці інноваційних технологій професійної підготовки майбутніх учителів на засадах етнопедагогіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Demorgon J. Complexité des cultures et de l'interculturel / J. Demorgon. – Paris : Anthropos, 2000. – 332 p.
2. Hansson Th. Contemporary Approaches to Activity Theory: Interdisciplinary Perspectives on Human Behavior / Th. Hansson. – Hershey PA: Information Science Reference, 2014. – 403 p.
3. Gläser-Zikuda M. Selbstbestimmtes Lernen in Thüringer Schulen – reformpädagogische und empirisch-pädagogische Perspektiven / M. Gläser-Zikuda, J. Rohde, M. Wiegand // Pädagogische Reform. Anspruch – Geschichte – Aktualität. – Seelze : Friedrich Verlag, 2013. – S. 66–88.
4. Leontjev A. N. Activity, Consciousness, and Personality / A. N. Leontjev. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://archive/leontjev/works/1978/index.htm>
5. Vygotsky L. Interaction between learning and development / L. Vygotsky // Mind and Society. – Cambridge, MA : Harvard University Press. – P. 79–91.
6. Zumbach J. Pädagogische Psychologie in Theorie und Praxis / J. Zumbach, H. Mandl // Ein fallbasiertes Lehrbuch. – Göttingen : Hogrefe, 2008. – S. 213–236.